

Duurzaam en effectief taalbeleid

Geppie Bootsma,
adviseur *Leren verbeteren*

2021

Leren verbeteren
Een project in opdracht van het ministerie van OCW

B&T
verantwoord
veranderen

Duurzaam en effectief taalbeleid

Ons onderwijs wordt steeds taliger. Niet elke leerling kan daarmee omgaan en niet elke docent is daarvoor goed uitgerust. Structurele en schoolbrede aandacht voor taal, waarbij alle docenten én de schoolleiding betrokken zijn, is een voorwaarde voor een duurzaam en effectief taalbeleid.

1 *Voordelen van gestructureerd taalbeleid*

Taal is de motor van het onderwijs, het middel om kennis over te dragen, vaardigheden te oefenen en ervaringen te delen. Zonder een goede taalbeheersing dalen leerresultaten en kunnen leerlingen minder goed hun plek innemen in relaties en in de maatschappij.

Taalversterking gebeurt niet in voldoende mate bij alle leerlingen spontaan en daarom is gestructureerd taalbeleid nodig. Taalbeleid is taalstimulering in de hele school. Het is de structurele en strategische aanpak van een schoolteam met als doel het bevorderen van de algemene ontwikkeling en het verbeteren van de onderwijsresultaten van de leerlingen. Een breed taalbeleid richt zich op de taalontwikkeling van alle leerlingen. Het betreft expliciet het Nederlands als voertaal bij de vakken in de school.¹

Redenen om een schoolbreed taalbeleid te ontwikkelen en te onderhouden zijn:

- Taal is cruciaal voor het leren; taalvaardig zijn is van belang bij vrijwel alle schoolvakken.
- Een schoolbreed taalbeleid draagt bij aan een stijging van het niveau in alle vakken en leidt daardoor tot betere resultaten.
- Problemen zijn niet altijd te wijten aan onvoldoende vakkennis, maar vaak ook aan onvoldoende taalvaardigheid van een leerling.
- Leerlingen moeten in de maatschappij communicatief vaardig zijn; een goede taalbeheersing is nodig voor beheersing van gedrag en emoties.
- De ontleding neemt toe.

Daar komt bij dat veel leerlingen niet erg goed zijn in taal, terwijl (centrale) examens taliger zijn dan ooit.

Veel leerlingen hebben moeite met de volgende zaken als het gaat om taal:

- het lezen van lange teksten/stukken tekst;
- woordgebruik (schooltaalwoorden, algemene woordenschat);
- de vraagstelling van (examen)vragen;
- het formuleren van een correct antwoord op een open vraag.

Deze problemen hebben invloed op de prestaties van de leerlingen bij de verschillende schoolvakken.

1 Dyslexie en NT2 blijven hier buiten beschouwing. Leerlingen met dyslexie, een probleem met technisch lezen, krijgen begeleiding door gespecialiseerde dyslexiecoaches. NT2-leerlingen leren de Nederlandse taal op een ISK en komen vervolgens het regulier voortgezet onderwijs binnen. Ook NT2-leerlingen worden begeleid door gespecialiseerde begeleiders in de school. Het beleid m.b.t. dyslexie en NT2 wordt meestal opgenomen in het Schoolondersteuningsprofiel.

Een schoolbreed taalbeleid richt zich op het oplossen van de volgende knelpunten voor leerlingen:

- gebrek aan woordenschat;
- gebrek aan leesvaardigheid; strategieën om grotere teksten aan te pakken;
- gebrek aan formuleervaardigheid;
- gebrek aan kennis van de wereld;
- gebrek aan samenhang tussen taaltaken: presentaties, verslagen, werkstukken etc.;
- onduidelijk, moeilijk geformuleerde toetsvragen;
- onduidelijke instructie, zowel schriftelijk als mondeling.

Schoolbreed taalbeleid heeft de volgende doelen en opbrengsten:

- Leerlingen hebben de taalbeheersing en het niveau van taalvaardigheid dat ze nodig hebben om succesvol te zijn in hun (school)vakken/schoolloopbaan.
- (Vak)docenten hebben de intentie en het vermogen hun leerlingen zowel de vakdoelen als de daarvoor benodigde taalvaardigheid te helpen ontwikkelen.
- Schoolleiders stimuleren bij hun (vak)docenten de aandacht voor taalvaardigheid in de (vak)lessen.
- Ouders kennen het belang van taalvaardigheid als succesfactor voor de schoolloopbaan van hun kind.

Taalbeleid is een onderdeel van het schoolbeleid. Een taalcoördinator of een werkgroep kan een taalbeleidsplan opstellen, waarin de visie en de doelen staan verwerkt. De uitwerking voor de realisatie van het taalbeleid komt in een jaarlijks te evalueren en opnieuw te formuleren activiteitenplan. De schoolleiding bekrachtigt het taalbeleidsplan en is er eindverantwoordelijk voor. De ervaring leert dat het taalbeleid dikwijls een roemloos einde kent op een school waar de schoolleiding het taalbeleid heeft 'weggezet' bij een taalcoördinator of taalwerkgroep en zich daarnaast niet actief opstelt met betrekking tot taal in de lessen. De stimulerende inbreng van schoolleiders is een voorwaarde voor een succesvolle realisatie van het taalbeleid in de school.

2 *Taalbeleid en het onderzoekskader van de inspectie²*

De inspectie heeft bij de indicator OP2 Zicht op ontwikkeling en begeleiding het volgende aangegeven:

De school volgt en begeleidt de leerlingen zodanig dat zij een ononderbroken ontwikkeling kunnen doorlopen.

Basiskwaliteit

De school verzamelt vanaf binnenkomst systematisch informatie over de kennis en vaardigheden van haar leerlingen. De school vergelijkt deze informatie met de verwachte ontwikkeling. Deze informatie en vergelijking maken het mogelijk om het onderwijs af te stemmen op de onderwijsbehoeften van zowel groepen als individuele leerlingen.

Wanneer leerlingen niet genoeg lijken te profiteren van het onderwijs analyseert de school waar de ontwikkeling stagneert en wat mogelijke verklaringen hiervoor zijn. Vervolgens bepaalt zij wat er moet gebeuren om eventuele achterstanden bij leerlingen te verhelpen. De leerlingen krijgen daarmee de begeleiding die zij nodig hebben om beter het onderwijsprogramma te kunnen doorlopen

² Onderzoekskader 2017 voortgezet onderwijs, versie per 1 augustus 2020.

(dat kan door speciale hulpprogramma's of individuele begeleiding, waarbij leerlingen buiten de les aanvullende begeleiding krijgen). Voor leerlingen die achterstanden hebben is het onderwijs zo ingericht dat op structurele en herkenbare wijze aandacht wordt besteed aan het bestrijden van die achterstanden.

Eigen aspecten van kwaliteit

Welke eigen opdracht heeft de school opgenomen in het schoolplan en (hoe) realiseert de school deze? Te denken valt aan:

- extern genormeerde toetsen voor de doorstroomrelevante vakken en/of referentieniveaus;
- betrokkenheid leerlingen bij het stellen van doelen.

Toelichting wettelijke eisen

De wet vraagt dat de vorderingen van de leerlingen op een deugdelijke manier worden gevolgd (art. 2, tweede lid, WVO). Dit waarborgt dat de school daadwerkelijk de ononderbroken ontwikkeling van leerlingen voor ogen heeft in het onderwijs en ook dat het onderwijs aansluit bij de verschillende leerbehoeften van leerlingen, bijvoorbeeld als uit de vorderingen blijkt dat de ontwikkeling stagneert. Bij deze laatste groep leerlingen zoekt de school naar mogelijke verklaringen voor de stagnatie, zodat het onderwijs daarop kan worden aangepast (art. 2, tweede lid, WVO); (art. 6c WVO).

Verder stelt de wet (art. 6c WVO) dat bij de leerlingen waar achterstanden zijn geconstateerd de school zichtbaar en gestructureerd werkt aan de bestrijding van die achterstanden. Dit veronderstelt dat de school weet wie achterstanden heeft en wat de achterstand inhoudt, en dat er aanvullende activiteiten zijn waarmee de achterstanden bestreden worden. De toelichting op artikel 6c WVO zegt hier het volgende over: *"Het onderwijs wordt zodanig ingericht dat daarbij op structurele en herkenbare wijze aandacht wordt besteed aan het bestrijden van achterstanden in het bijzonder in de beheersing van de Nederlandse taal."* Met 'op structurele wijze' willen we aangeven dat de aandacht voor het bestrijden van achterstanden nadrukkelijk ingebed moet zijn in het onderwijs. 'Op herkenbare wijze' betekent dat die specifieke aandacht ook duidelijk moet blijken in de onderwijspraktijk. Onderwijsachterstanden beperken zich niet tot taalachterstanden. Ook in andere vakken kunnen leerlingen achterstanden hebben of oplopen. Ook daarvoor dient aandacht te zijn.

De school heeft de wijze waarop het onderwijs wordt afgestemd op de voortgang in de ontwikkeling van leerlingen in het schoolplan beschreven (art. 24, vierde lid, onder a, WVO).

Dit betekent dat de school minimaal een plan moet hebben voor het signaleren en wegwerken van achterstanden. Ook dient er een deugdelijk leerlingvolgsysteem te zijn, waarmee de voortgang van de leerlingen wordt geregistreerd. Dit is breder dan alleen achterstand en voortgang met betrekking tot taal, maar in dit artikel ligt de focus op taal en taalbeleid.

De aandacht voor taal en eventuele taalachterstand moet terug te zien zijn in de onderwijspraktijk. De didactiek van taalgericht vakonderwijs, waarbij docenten naast de vakinhoud expliciet aandacht besteden aan de voor hun vak benodigde taalvaardigheid, is een geschikte aanpak.

Om aan te geven wat er op scholen soms ontbreekt op het gebied van structureel taalbeleid, delen we onderstaand geanonimiseerd voorbeeld van een inspectieoordeel.

Voorbeeld van een inspectieoordeel op school XXX

Voor alle afdelingen geldt dat we twee tekortkomingen hebben gezien op het gebied van leerlingbegeleiding. Ten eerste is er geen actueel en werkend plan voor het wegwerken van taalachterstanden van leerlingen. Deze taak is belegd bij een collega die uitviel en (mede) hierdoor is de tekortkoming ontstaan. Ten tweede is er te veel verschil tussen hoe docenten omgaan met het volgen van de leerlingen in de diverse hiervoor afgesproken systemen. Hiervoor hebben we herstelopdrachten gegeven.

Herstelopdracht alle afdelingen school XXX

OP2: De kwaliteit van achterstandsbestrijding is onvoldoende. (Artikel 6c, WVO: bij leerlingen waarbij achterstanden zijn geconstateerd wordt zichtbaar en gestructureerd gewerkt aan de bestrijding van die achterstanden)

- Het bevoegd gezag ziet erop toe dat achterstandsprogramma's worden opgezet, uitgevoerd en de resultaten worden geanalyseerd.
- In november 20XX beoordelen we of het bestuur aan deze deugdelijkheidseis heeft voldaan.

Inspectieoordeel 1 jaar later (resultaten herstelonderzoek)

De tweede herstelopdracht betrof achterstandenbestrijding op het gebied van de taalontwikkeling van de leerlingen. De school voldoet nu aan de wettelijke verplichting op dit vlak. Er is een actueel taalbeleid opgesteld en één van de schoolleiders heeft dit onderwerp in de portefeuille. Naast deze schoolleider zijn er meer mensen betrokken bij dit onderwerp. Dat maakt dat het geborgd is en niet kwetsbaar voor bijvoorbeeld uitval door ziekte van een medewerker. De eerste klassen hebben een genormeerde taaltoets gemaakt, de resultaten hiervan zijn geanalyseerd en op basis daarvan wordt eventueel extra ondersteuning aangeboden. Voor de tweede, derde en vierde klassen wordt deze toetsing aan het einde van dit jaar ook ingezet en worden de resultaten geanalyseerd. We hebben afgesproken dat we aan het einde van schooljaar 20XX-20XX van de school een evaluatie ontvangen van het ingevoerde taalbeleid. Hierin staan ook de analyses van de behaalde resultaten, de ondersteuning die (extra) aan is geboden en de resultaten van die (extra) ondersteuning. Ook de informatie over de tweede, derde en vierde klassen wordt voor ons beschreven en dan meegestuurd. Wanneer die informatie en evaluatie zorgvuldig is opgesteld en geanalyseerd, is daarmee ook deze herstelopdracht naar behoren vervuld.

Waar kwam het inspectieoordeel in het bovenstaande voorbeeld vandaan? Wat ontbrak op de school, waardoor de inspectie tot deze herstelopdracht besloot?

- Er was geen leerlingvolgsysteem waarin resultaten m.b.t. taalvorderingen en toetsen staan opgenomen.
- Er was geen actief/actueel taalbeleidsplan.
- Er werden geen remediërende lessen of steunlessen gegeven aan leerlingen met achterstanden.
- Er was geen taalcoördinator of werkgroep taal.
- In de vaklessen was niet zichtbaar dat docenten in hun lessen rekening hielden met leerlingen met achterstanden; er was geen bewust taalgerichte vakdidactiek in de vaklessen.

De school is aan de slag gegaan en heeft het volgende gedaan: een taalcoördinator aangesteld; het docententeam getraind in taalgerichte vakdidactiek; achterstanden in kaart gebracht en leerlingen met achterstanden ondersteuningslessen gegeven, en bij lesobservaties aandacht voor taal expliciet meegenomen.

3 Taalbeleid en achterstanden

In het onderwijskundig rapport (OKR) dat de basisschool aanlevert per leerling, staat informatie over het niveau van taal en rekenen van de leerlingen. De informatie over onder andere het taalniveau is beschikbaar op het moment waarop de leerling het voortgezet onderwijs binnenkomt. Vaak staat het 'ergens' in een dossier. Vervolgens vindt op veel scholen een toetsing of screening van leerlingen plaats met behulp van Diatoetsen of Cito-Vas-toetsen. Deze toetsing levert aan het begin van de brugklas, in de tweede en derde klas informatie op over het niveau van taal, rekenen en Engels van de leerlingen. Op veel scholen wordt de analyse gedaan door een zorgcoördinator of een vergelijkbare functionaris. Leerlingen met achterstand in taal zijn daardoor bekend.

De school heeft als taak de leerlingen die achterstand hebben in taal (en rekenen) een hulpprogramma aan te bieden. Dat geldt voor leerlingen met achterstanden in alle leerjaren. Veel scholen bieden deze leerlingen steunlessen aan. Voor de effectiviteit van deze ondersteuning is een aantal factoren van belang:

- communicatie met ouders over doel en opzet van de begeleiding;
- inhoud van de steunlessen: motiverend, stimulerend, betekenisvol voor leerlingen;
- communicatie met mentoren en betrokken vakdocenten;
- check op vooruitgang na enkele maanden.

De achterstanden op het gebied van begrijpend lezen en woordenschat hebben invloed op de prestaties van leerlingen bij verschillende schoolvakken, waar taal, woordenschat en leesvaardigheid van belang zijn. Dit zijn vakken als aardrijkskunde, geschiedenis, economie, biologie, scheikunde en natuurkunde, beroepsvakken als zorg en welzijn, economie en ondernemen, en keuzevakken. Docenten die vakken geven waar gebrek aan leesvaardigheid en woordenschat een belangrijke rol speelt voor het succes van de leerling in het betrokken vak, kunnen de betreffende leerlingen helpen als ze weten om welke leerlingen dit gaat. Dat betekent dus dat de mentoren of een taalcoördinator de informatie over leerlingen met een taalachterstand delen met de docenten.

4 Taalbeleid en aandacht voor taal in de lessen

Op veel scholen worden al allerlei activiteiten ondernomen om de taalvaardigheid van de leerlingen te vergroten. Te denken valt aan toetsen/screenen van leerlingen in de onderbouw en steunlessen voor leerlingen met achterstanden, (vrij) lezen als start van lessen Nederlands en soms ook andere vakken. In een goed taalbeleidsplan wordt de samenhang van de activiteiten aangegeven. Het waarom van deze activiteiten wordt verwoord in een visie op de rol van taal en op de wijze waarop de school werkt aan het ontwikkelen van de taalvaardigheid van alle leerlingen.

Een effectief taalbeleid richt zich niet alleen op het wegwerken van achterstanden, maar ook op het vergroten van de taalvaardigheid van de leerlingen bij alle vakken. Om dat te realiseren is het nodig dat vakdocenten zich bewust zijn van de rol van taal bij hun vak en dat zij handvatten hebben om expliciet aandacht te besteden aan de taalvaardigheid die nodig is voor een goed begrip van hun vak. Het gaat dan om zaken als woordenschat, zowel algemene woorden als schooltaal- en vaktaalwoorden, lezen van (bron)teksten en opdrachten, formuleren van

antwoorden en opstellen van verslagen. Dit is de aanpak die bekend is onder de naam Taalgericht vakonderwijs³.

De bewustwording en de toerusting van vakdocenten kan gerealiseerd worden door een taalcoördinator (en/of een werkgroep taal). De taalcoördinator kan daarbij geholpen worden door externe deskundigen op het gebied van taalgericht vakonderwijs.

Structureel en geborgd taalbeleid is alleen mogelijk binnen een organisatie waar op alle niveaus het belang van taal erkend, herkend en gewaardeerd wordt. Voor de uitvoering van acties zijn afspraken en facilitering noodzakelijk. Ook is het zaak de voortgang en bijstelling van het taalbeleid gestructureerd te monitoren (denk aan taal bij lesobservaties), functioneringsgesprekken of sollicitatiegesprekken.

5 Aanbevelingen

- Stel een taalcoördinator aan en faciliteer die voldoende.
- Ontwikkel een visie op taalbeleid en een taalbeleidsplan samen met de taalcoördinator en zorg ervoor dat de visie breed gekend en gedragen wordt in de schoolleiding.
- Stel een activiteitenplan op of laat een activiteitenplan opstellen waarin de speerpunten per schooljaar worden uitgewerkt.
- Zorg als schoolleiding voor sturing en monitoring van de uitvoering van het plan.
- Zorg voor bewustwording van de rol van taal in vaklessen.
- Motiveer docenten om in hun lessen aandacht te besteden aan de taal van hun vak en geef ze handvatten.
- Organiseer activiteiten om deskundigheid op de werkvloer te vergroten, zoals bijvoorbeeld een start(mid)dag/studiebijeenkomst en workshops rond verschillende aspecten van taal.
- Zorg voor implementatie in de schoolpraktijk door opname van (aandacht voor) taal in de kijkwijzer/observatielijst die gehanteerd wordt bij lesobservaties.
- Stel 'taal in de les' aan de orde in functionerings- en voortgangsgesprekken.
- Bespreek en deel de praktijkervaringen in team- of sectiebijeenkomsten.
- Monitor de voortgang van de ontwikkeling van taalbewust gedrag van docenten.

3 Zie Hajer, M., Meestringa, Th. (2020). *Handboek Taalgericht vakonderwijs*. Bussum: Coutinho. Het Platform taalgericht vakonderwijs biedt daarnaast online veel informatie voor de realisatie van taalbeleid.

Krijn Taconiskade 418,
1087 HW Amsterdam,
088 20 51 636

contact@projectlerenverbeteren.nl
www.projectlerenverbeteren.nl

Leren verbeteren
Een project in opdracht van het ministerie van OCW

B&T
verantwoord
veranderen